

GUY STANDING THE PRECARIAT

The new dangerous class

Bloomsbury Academic, New York i London, 2011., 208 str.

Guy Standing, autor knjige *Prekarijat. Nova opasna klasa*, profesor je Razvojnih studija na School of Oriental and African Studies Sveučilišta u Londonu. Standing je studirao ekonomiju na Sveučilištu u Sussexu krajem 60-ih (u tim godinama „bremenitim značenjima“) i bio aktivan u tadašnjim studentskim gibanjima. Doktorski studij završio je 70-ih godina na Sveučilištu Cambridge i dvadeset godina radio u International Labour Organisation (ILO) na istraživanju fenomena rada. Jedan je od osnivača Basic Income Earth Network, međunarodne neprofitne organizacije posvećene promoviranju garantiranog minimalnog dohotka. Autor je niza knjiga o ekonomiji, globalizaciji i radu.

Knjiga Guya Standinga *Prekarijat. Nova opasna klasa* pokušava nam dati odgovore na temeljna pitanja o novoj društvenoj klasi čije oblikovanje Standing identificira i naziva ju prekarijatom, pitanja tko ulazi u tu klasu, zašto se ona razlikuje od proletarijata i kamo nas njen rast vodi. Knjiga je podijeljena u sedam poglavlja: *The Precariat; Why the Precariat Is Growing; Who Enters the Precariat?; Migrants: Victims, Villains or Heroes?; Labour, Work and the Time Squeeze; A Politics of Inferno* i *A Politics of Paradise*. Važno je napomenuti da se analiza u ovoj knjizi odnosi, prije svega, na Europu i SAD, ali je relevantna i za ostatak globaliziranog svijeta. Naime, osim činjenice da u globaliziranom svijetu mnoge (pogotovo financijsko-ekonomske) granice nestaju, Standing ima i osobno iskustvo stručnog i znanstvenog rada u nekolicini „ne-zapadnih“ zemalja te u knjizi koristi primjere i analizira zbivanja u, na primjer, Indiji, Kini i Brazilu.

Prekarijat je termin kojim Guy Standing naziva prilično heterogenu grupu ljudi s obzirom na njihov društveni status i položaj na tržištu rada. Dakle, riječ je o socioekonomskoj kategoriji ili društvenoj klasi. Sam pojam nastao je spajanjem latinske riječi *precārius* koja označava „nesigurno, ovisno o tuđoj volji, dobiveno prošnjom, izmoljeno“ i pojma proletarijat, naziva za industrijsku radničku klasu. Standing nije autor termina prekarijat, ali mu je svojim znanstvenim radom i javnim djelovanjem dao nova značenja i prilično popularizirao pojam. Na pitanje radi li se o klasi, autor će napisati da je, u marksističkom smislu, prekarijat klasa u nastajanju („class-in-the-making“), ako ne već i klasa za sebe (podsjetimo se, preduvjeti da bi klasa postala klasa za sebe su klasna svijest i klasna solidarnost). Velik broj pripadnika prekarijata pripada onima koje se inače svrstava(lo) u proletarijat, tj. nižu, radničku klasu, ali promijenjeni odnosi radnika (ili, modernijim rječnikom – zaposlenika, posloprimaca) prema radu, poduzeću/kapitalu i državi po Standingu traže izgradnju novog analitičkog oruđa – nove klase kao polazišta društvene analize.

Što je dakle prekarijat? Prekarijat je globalna klasa stvorena procesima globalizacije, klasa po kojoj se jasno vidi kako neoliberalna ideja oblikuje suvremena društva i ekonomije. Kategorije radničke (niže) i srednje klase ostavljamo u razdoblju socijalne države, kejnzijanizma i rasta socijalnih prava poslije Drugog svjetskog rata. Neka od obilježja tog vremena su: politička težnja punoj zaposlenosti, sigurnost i rast mirovina, širenje opće zdravstvene zaštite i prava na bolovanje, različite mreže zaštite na radnom mjestu i u slučaju gubitka radnog mjesta, snažni kolektivni ugovori i sindikati te visok udio dugotrajnog zaposlenja i zaposlenja na puno radno vrijeme u općoj zaposlenosti. Nasuprot tome, danas se sve veći broj ljudi mora boriti s kroničnom nesigurnošću radnog mjesta, izostankom zaštite preko kolektivnih ugovora ili sindikata, podugovaranjem radnih mjesta, nesigurnim mirovinama, poteškoćama s ostvarivanjem prava na zdravstvenu zaštitu i plaćeno bolovanje, nejasnim karijernim perspektivama i vještinama koje brzo postaju zastarjele, kratkoročnim ugovorima o radu, poslovima na nepuno radno vrijeme, stažiranjem umjesto zaposlenja i slično. Dakle, za razliku od sigurnih (iako dijelom i slabo plaćenih i monotonih) poslova proletarijata, prekarijat se mora boriti s cijelim nizom novih neizvjesnosti, nepogodnosti i smanjivanja prava. Prekarijat je klasa čiji je život izravno podređen stalno mijenjajućem tržištu i Standing se uz takav zaključak ne oklijeva prisjetiti rada Karla Polanyija ili Hardta i Negrija.

Standing pobliže objašnjava društvene promjene koje su dovele do rasta prekarijata, za koji tvrdi da u mnogim državama obuhvaća čak četvrtinu radne populacije. Te promjene su ekonomska globalizacija i deregulacija te sve što ide uz njih kao, naprimjer, ulazak golemih kontingenata radne snage iz Kine i Indije na, sada doista globalno tržište rada, ili pak globalizacija tvrtki. Globalizacija tvrtki podrazumijeva njihovo postajanje mobilnijima od radnika jer tvrtkama je postalo lako uzeti druge izvođače u zakup, preseliti i promijeniti poslovanje, a radnicima nije nimalo lako seliti se i prekvalificirati. Jedna od ključnih točaka je trend da se već neko vrijeme na globalnoj razini (a također i na „zapadu“) sve više poslova ugovara kao privremeno, kratkotrajno, na dio radnog vremena i preko podugovaratelja, tvrtki posrednika te bez zaštite radnika od strane sindikata ili državnih mehanizama. Globalna ekonomska kriza, koja je počela 2008. g., potaknula je i povećanu privatizaciju i davanje u koncesiju dijelova javnog/državnog sektora, kao i ulazak mnogih spomenutih mehanizama nesigurnosti i u te donedavno zaštićene prostore. Još jedan način slabljenja javnog sektora koji se u analizama često previđa je prebacivanje sve više usluga, koje su bile pod okriljem države, na nevladine organizacije, što može biti način da te usluge postanu jeftinije jer su u pravilu osigurane s visokim udjelom volonterskog i prekarnog rada. Takvi poslovi „otpadaju“ među prvima za vrijeme krize.

Standing zaključuje kako većinu prekarijata čine žene koje obavljaju veći dio „lošijih poslova“, pa tako npr. u Francuskoj i Njemačkoj žene čine 80 % svih zaposlenih na nepuno radno vrijeme i zarađuju za četvrtinu manje nego muškarci. Naravno, zbog majčinstva je ženama dodatno otežan položaj na tržištu rada, a prekarni poslovi utje-

ču i na odgađanje odluke za planiranje majčinstva. Velik dio prekarijata čine mlade osobe. Najčešća slika modernog prekarnog radnika ostaje slika mlade osobe, tek izašle s fakulteta, osobe koja ne može postići status koji je postigla roditeljska generacija, osobe koja je često prisiljena prihvaćati poslove za koje je prekvalificirana, ako ih uopće može naći, i zbog toga proživljava statusnu frustraciju. Standing ne želi reći da mlade generacije priželjkuju dijelom statične i monotone poslove *labourisma* roditeljske generacije, ali sigurno ne žele ni krajnju nesigurnost današnjice. Jedna od ključnih točaka za njega je priznavanje svakog rada kao zaposlenja i vrednovanja svake vrste rada poput kućanskih poslova, brige za starije članove kućanstva, usavršavanja vještina i znanja i sl.

Standing ističe migrante kao grupu na kojoj se najeksplicitnije vidi pojava značajna za sve skupine prekarijata – nemogućnost ostvarivanja raznih razina socijalnih, ali i građanskih prava. Od azilanata, kao osoba praktički bez ikakvih građanskih ili drugih prava, do migranata koji, primjerice, ne mogu ostvariti priznavanje kvalifikacija u drugoj zemlji. Sve njih povezuje izostanak političkog predstavljanja, političkog glasa. U tom smislu oni nisu članovi zajednice i Standing im daje ime *denizens*. Istovremeno i rastući dio prekarijata iz vlastite nacionalne države sve više poprima obilježja *de facto denizena* a migrantima se koriste razne ekstremne političke skupine za utiranje puta do moći kroz ksenofobiju i rasizam te strah građana od „otimanja“ radnih mjesta. Standing iznosi podatak kako je u „zapadnim“ društvima za vrijeme Velike recesije (kako se često naziva globalna kriza 2008./2009. godine) porastao broj zaposlenih migranata dok se ukupan broj zaposlenih smanjio. To pokazuje kako se migrante uzima za najslabije plaćene poslove, poslove najmanje sigurnosti koji najlakše i „otpadnu“.

Pred prekarijatom se nalaze i neke sasvim nove zamke, pa tako Standing ističe kako je fenomen non-stop interaktivnosti postao „opijum za prekarijat“ kao što je za industrijsko radništvo to bio alkohol i odlazak u klubove. Autor se poziva na studije o tome kako „multitasking“ i korištenje interneta u doba stalne povezanosti može oštetiti sposobnost koncentracije i dugoročnog razmišljanja. Kao uzroke navodi, primjerice, navikavanje na stalno ponavljajuće trenutačno zadovoljenje prohtjeva pri pretraživanju interneta i pritisak stalne dostupnosti – provjeravanje i odgovaranje na poruke (e-mail, društvene mreže) koje razbija koncentraciju i stvara nemir. Vrlo evokativan i jedan od najpamtljivijih uvida iz knjige je onaj u kojemu Standing piše kako prekarijat pati od „četiri A“ – a to su *anger*, *anomie*, *anxiety* i *alienation*, to jest ljutnja/bijes, anomija, tjeskoba i otuđenje.

Prekarijat sve više vremena mora posvećivati radu za rad, odnosno traženju posla, informiranju o poslovima i potrebnim vještinama, dodatnoj edukaciji, testiranjima za posao – procesima koji su, kao i pretraživanje interneta, praktički neograničeni u svojoj duljini trajanja. Traženje posla ili promjena radnog mjesta zahtijeva stalno prilagođavanje i ostavlja uvijek goruće pitanje: kojim se stvarima posvetiti u slobodnom vremenu? Jednako je i kod „fleksibilnih poslova“, a to znači da slobodno vrijeme sve

više postaje produžetak rada, čak i kada se pri tome ne misli na zaposlenje, odnosno na plaćeni rad. Takva „razbijena“ dokolica jedan je od uzroka pada kvalitetnog informiranja i sudjelovanja u javnom/političkom životu, sudjelovanja koje Standing, na tragu antičkih grčkih uzora, naziva pravom dokolicom. Naime, prekarijat osjeća da nema vremena kvalitetno se baviti tim kompleksnim društvenim pitanjima. Istovremeno, tjeskoba i osjećaj nesigurnosti čine ga relativno lakom metom za populističke i radikalne politike te mobilizaciju usmjerenu protiv grupa koje se nude kao neprijatelji i/ili uzrok problema, kao „žrtveno janje“ poput, primjerice, migranata koji krađu poslove, manjinskih etničkih skupina i sl. Upravo u spomenutom leže velike opasnosti za rast različitih ekstremnih i neofašističkih pokreta i stranaka.

Put prema rješenju raspravljanih problema Standing vidi u novoj etapi razvoja socijalne države. On smatra da je ono što prekarijatu najviše treba određena razina ekonomske sigurnosti, tako da bi mogao preuzeti dovoljnu kontrolu nad svojim životom i steći svijest da se nesreće, šokovi i rizici mogu uspješno prebroditi. U tu svrhu autor se zalaže za osiguravanje zajamčenog minimalnog prihoda, dovoljnog da se osobi pruži osjećaj minimalne sigurnosti, ponavljajući da kronična nesigurnost pojedinca može imati pogubne posljedice za društvo u cjelini, poput receptivnosti za ekstremne politike i manjka solidarnosti i altruizma. Kronična nesigurnost, osim toga, može blokirati razvojne kapacitete pojedinca, njegovu racionalnost i vladanje vlastitim vremenom, uvlačeći ga u zatvoreni krug premrežen zamkama od kojih su neke ovdje spomenute. To je proces prekarizacije, proces iz kojega se teško izvući. Standing navodi da netko može imati i previše i premalo sigurnosti: ako je ima previše, onda kod njega prevladava manjak odgovornosti i brige, a ako je ima premalo, onda pak prevladava iracionalnost i nemogućnost samorazvoja. Kao jedan od osnivača BIEN-a (Basic Income Earth mreže)¹, upućuje na rast utjecaja ideja o garantiranom prihodu u svijetu kao i sličnih programa i njihovih dobrih rezultata, poput brazilskog *Bolsa familia*², no bilo kakva detaljnija analiza u tom smjeru izostaje. Pitanje financiranja takvih programa smatra jednostavnim, upućujući da bi samo pola novca kojim se globalno „pokrio“ dug banaka bilo dovoljno da se osigura sustav zajamčenog dohotka na niz godina. Standing zagovara globalno oporezivanje financijskih spekulacija i razne modele oporezivanja

¹ Basic Income Earth Network je organizacija koja okuplja mrežu aktivista i stručnjaka u svrhu promicanja ideje univerzalnog osnovnog prihoda i njegove implementacije u svijetu. Takav prihod trebao bi biti dostupan svima bez zaposlenja i omogućio bi zadovoljavanje osnovnih materijalnih potreba poput stanovanja i hrane. Standing tvrdi da bi on omogućio izlazak iz kronične nesigurnosti i ulaganje vremena i kapitala u obrazovanje i stjecanje vještina te izlazak iz „začaranog kruga“ siromaštva. Za više informacija vidi npr. <http://www.basicincome.org/bien/aboutbien.html>

² Bolsa familia je program univerzalnog osnovnog prihoda, uveden u Brazilu 2003. godine. Prima ga oko četvrtina brazilske populacije pod uvjetom da obitelj šalje djecu u školu i na redovite liječničke preglede. Zagovornici programa tvrde da je smanjio neuhranjenost, smrti novorođenčadi, siromaštvo i socijalnu isključenost nepriviligirane populacije, kao i potaknuo bolje obrazovne rezultate djece iz siromašnih obitelji, što može rezultirati sa dodatnom društvenom mobilnošću. Vidi npr. <http://www.theguardian.com/global-development/2013/dec/17/brazil-bolsa-familia-decade-anniversary-poverty-relief>

bogatstva. Jasno ističe da je riječ o političkom, a ne tehničkom pitanju, i upravo tu postaje jasno kamo smjera njegova ideja koja se provlači kroz cijelu knjigu – ideja o prekarijatu koji se treba organizirati i postati politički aktivan. No, Standing je i sam svjestan da je prekarijat razjedinjen, ponekad i okrivljujući drugu skupinu u klasi kao uzrok svoje nevolje (kao što otpušteni industrijski radnici migrante), te bez raširene razvijene svijesti o zajedničkom identitetu, interesima i snazi. Utoliko prve korake Standing vidi u političkoj aktivaciji, to jest u nužnosti da prekarijat dobije glas i da počne oblikovati sustave koje nazivamo demokratskima u stvaran demokratski proces, a ne da se povlači iz politike otvarajući prostor za različite rubne ili nedemokratske „aveti“.

Jasno je vidljivo da Standing u svojoj analizi kreće od premise o nužnosti zamjene inačica neoliberalnog ekonomskog modela koje su, u neku ruku, ovladale političkim modelom liberalne demokracije što on naziva ismijavanjem meritokratskog načela. Na „gusto pisanih“ dvjestotinjak stranica svoje knjige, nudi prilično opširnu analizu što je prekarijat i objašnjenja kako je došlo do pojave te nove klase sastavljene od raznovidnih kategorija stanovništva. Pri samom kraju knjige Standing predstavlja ideju prema kojoj bi se prekarijat mogao izvući iz situacije u kojoj se nalazi, a ona, očekivano, uključuje jedan oblik povratka političke kontrole nad ekonomsko-financijskim sektorom i enormnim bijegom profita u klasu globalne elite. Svjedoci smo nesmetanog nastavka poslovanja, po krilatici „business as usual“, velikih globalnih ekonomsko-financijskih aktera nakon udara krize i *bailouta* uz podršku zapadnih političkih elita u vidu mjera štednje u državnim izdacima za socijalnu državu i uz nastavak dotadašnjih trendova. Postavlja se pitanje kako u takvim uvjetima očekivati porast političke snage za dalekosežnu reformu koju zaziva Standing, bilo parlamentarnom aktivnošću, bilo vanparlamentarnom akcijom. Možda će sljedeći radovi ovog britanskog znanstvenika dati odgovor na pitanje gdje autor vidi snage koje zaziva, a bit će zanimljivo pratiti i razvoj mreža zagaraniranog dohotka. Na kraju, kao i obično, nije teško ostati s mučnom mišlju da je za reformu sustava koji stvara i povećava klasu prekarijata potrebna još jedna ekonomska kriza, veća od dosadašnje ili možda još i nešto mnogo gore.

Augustin Derado
augustin.derado@gmail.com